

Roman Jakobson

"Wirsze" z północnej Rusi XIV wieku

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 71/4, 91-92

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROMAN JAKOBSON

„WIRSZE” Z PÓŁNOCNEJ RUSI XIV WIEKU

W komunikacie archeologa A. W. Arcichowskiego, kierującego po wojennymi pracami wykopaliskowymi w Nowgorodzie, został po raz pierwszy opublikowany i opisany wśród znalezisk z r. 1952 tekst, który zarejestrowano pod numerem 46 w ogólnym inwentarzu nowgorodzkich zabytków pisma na korze brzozonej:

zabytek znaleziony na głębokości 2,83 m, w warstwie pochodzącej z XIV wieku. Tekst na pierwszy rzut oka wydaje się bezsensowny. Pierwsza linijka składa się z napisanych jedna za drugą liter *нвжпсндмкз*¹.

Arcichowski spróbował powiązać pionowo litery tej linijki z literami następnej linijki i wykrył od razu sens pierwszych 10 pionowych par liter: *не — въ — жа* (z jusem małym zamiast samogłoski *a* po szumiącej) *пи — са, не — ду — ма ка — за*, tzn. „nieuk pisał, niemądry uczył”.

Kolejna pionowa para liter, w przeciwieństwie do pozostałych par tego samego tekstu, zaczyna się od samogłoski, a kończy spółgłoską (*ax*). Z dalszych 4 par zachowały się tylko dolne ich człony, a mianowicie samogłoski *o — e — u — a*, podczas gdy ślady górnych spółgłosek są nieczytelne². Zaproponowane przez Arcichowskiego podstawienie spółgłoski w górnej części pierwszej z tych 4 uszkodzonych pionowych par prowadzi do zgodnego z formą dialektalną odczytania „а хто”, natomiast rozszyfrowanie końcowych 3 sylab — „не чита” — wywołało pewne wątpliwości P. S. Kuzniecowa, szczególnie ze względu na niezwykłość form „чита”, „читати” w najdawniejszych zabytkach piśmiennictwa pochodzących z Rusi i z innych ziem słowiańskich³. Można tu zaproponować inne, bardziej chyba prawdopodobne rozwią-

¹ Zob. A. В. Арциховский: *Раскопки 1952 года в Новгороде*. „Вестник Академии Наук СССР” 1952, nr 12, s. 52; *Раскопки 1952 года в Новгороде*. „Вопросы истории” 1953, nr 1, s. 117.

² Zob. Л. П. Жуковская: *Палеография*. W zbiorze: *Палеографический и лингвистический анализ берестяных грамот*. Москва 1955, s. 63—64; *Тексты грамот и переводы с разночтениями*. W: jw., s. 201.

³ П. С. Кузнецов, *Морфология*. W: jw., s. 131, 137—138.

zanie, zastępując „wyjątkową”, niezwykłą formę „чита” powtórzonym aorystem ”аси”, z negacją „nie pisał”.

5 ostatnich sylab zachowanego fragmentu wyraźnie podporządkowanych jest zamykającemu — według wszelkiego prawdopodobieństwa — zdaniu, liczącemu także 5 sylab i zajmującemu oderwany kawałek kory.

Złośliwa przyśmiewka składała się widocznie z dwóch 10-sylabowych części, wyraźnie wyodrębnionych pod względem budowy składniowej i rozdzielonych spójnikiem *a*. Pierwszą część tworzy bezspójnikowe połączenie dwóch 5-sylabowych zdań o paralelnej strukturze gramatycznej i leksykalnej. W drugiej części pierwsze 5-sylabowe zdanie było — jak już powiedziałem — podporządkowane drugiemu, na pewno liczącemu także 5 sylab, z możliwą koniekturą „тому небеса” tzn. „temu niebo otworem”.

Zarówno graficzna forma zapisu sylaby: na zasadzie połączenia pionowego jej elementów składowych, jak i sam fakt konsekwentnego doboru wyłącznie sylab dwuczłonowych oraz regularna 5-sylabowa budowa wszystkich trzech (choć nie w pełni zachowanych) segmentów — świadczą o istotnej roli sylabizmu w konstrukcji całego tekstu.

Ponadto zwraca uwagę regularne rozmieszczenie akcentów wyrazowych, które padają na drugą sylabę każdego z trzech segmentów 5-sylabowych oraz na ostatnią sylabę pierwszego i drugiego segmentu, a także, niewątpliwie, trzeciego segmentu; wszystkie te trzy segmenty łączy rym z końcowym *a* po syczącym frykatywnym *s* albo *z*. Wiersz składający się z 5-sylabowych segmentów — według uczonej terminologii „amfibrachiczny 2-stopowiec katalektyczny” — odpowiada swoim tokiem jednemu z charakterystycznych typów rosyjskich powiedzonek ludowych: „У наших зятёй / немало затёй”; „Гляди́т на меня́, / как чо́рт на попа́”.

Z rosyjskiego przełożyła *Lucylla Pszczółowska*